

Бучак Ярослав,
Західноукраїнський національний університет
(науковий керівник: к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та економічної теорії ЗУНУ Лотиш О. Я.)

АГРАРНИЙ БІЗНЕС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Попри війну, масштабні руйнування та зниження обсягів виробництва сільському господарству навряд чи загрожує втрата статусу однієї з провідних галузей української економіки. Але бізнес-ландшафт і розклад сил в агросекторі зміняться безповоротно – і провісники цих змін уже очевидні. Найбільший аграрний бізнес поступово відійде у небуття чи радикально трансформуються, а на ринку з'явиться і наростить свою присутність новий лідер – держава, яка й отримає максимум вигоди від інтеграції України та аграрного сектору до зони Європейського союзу.

Проблеми, з якими зіштовхнувся весь аграрний сектор економіки, є колосальними. Війна торкнулась кожного суб'єкта господарювання: змінилися або зруйновані наявні стратегії та орієнтири, наявні логістичні шляхи для збуту продукції; втрачена або стала непридатною для вирощування зернових значна частина земельного фонду України; суттєво знизилась ціни на деякі види зернових до рівня собівартості їх вирощування; вдвічі зросли ціни на пальне, добрива, пестициди та комплектуючі для техніки. І це тільки невелика частина тих проблем, які принесла із собою війна росії проти України. З кожним новим днем перед аграріями постають нові виклики, вирішення яких вимагає значних коштів і зусиль.

Сьогодні в Україні свої знання і зусилля об'єднала велика кількість фахівців та державних інститутів в аграрній сфері. Важко переоцінити затверджене для українських аграріїв у Стамбулі напрацьоване рішення про зерновий коридор для вивезення зерна із портів Одеси до країн Близького Сходу та Північної Африки між трьохсторонньою делегацією 22 липня 2022 р. Це стало поштовхом для завантаження і вивезення українського зерна до Стамбула із наступною відправкою його до країни-покупця та початком поступового підвищення вартості зернопродукції на внутрішньому ринку. Завдяки ефективній роботі політичних діячів України з колегами з Польщі і Румунії, було створено зернові коридори для українських тягачів і зернових вагонів. Так, це дороговартісне транспортування, проте в нових реаліях і це сприяє вивільненню складів, заповненню їх новим врожаєм і зміцненню фінансового стану агрокомпаній.

В реаліях воєнних дій неможливо здійснювати господарську діяльність на значній частині українських земель. Так в Донецькій Запорізькій, Миколаївській, Харківській Дніпропетровській, Луганській та Херсонській областях вирощування зернових із подальшим їх збиранням було обмежено через постійну загрозу пошкоджень земельних угідь внаслідок замінування і нерозірваних боєприпасів. Для розмінування і знешкодження вибухонебезпечних снарядів на звільнених територіях залучено тисячі саперів із України та країн-партнерів. Значна кількість фермерських господарств в цих районах просто припинила свою діяльність, особливо це стосується малих і середніх господарств; також значно знизилась фінансові можливості у аграріїв і суміжних до них компаніях у цих регіонах.

На сьогодні важливо знаходити і сприяти пошуку необхідних рішень для всіх аграрних компаній, щоб адаптувати їхню діяльність до нових умов. Знаходити ресурси для відновлення аграрна галузь може двох джерел. *Перший* – це власні резерви агропідприємств, до яких можна зарахувати залучені інвестиції, зокрема зовнішні. *Другий* – донорська міжнародна допомога. Її обсяг та структура дискутуються, але надання фінансування прогнозується десятками мільярдів доларів. Частину коштів буде надано через програми Євросоюзу для допомоги та адаптації державам-кандидатам у члени ЄС. Передбачається, що у 2023 р. цю статтю в європейському бюджеті буде суттєво збільшено, саме в контексті України. Один із найвитратніших напрямків міжнародної підтримки – це фінансування програм з розмінування території. За оцінками Української асоціації саперів, наразі близько 83000 км² забруднені різними типами наземних мін.

На тлі глобальних змін в аграрній галузі розвиваються кілька воєнних та повоєнних коротко- та середньострокових мікротрендів. Деякі з них мають шанси закріпитися та змінити обличчя українського АПК:

1. Зміна структури виробництва в бік високо маржинальних нішевих культур. До війни на три основні експортно-орієнтовані культури – пшеницю, кукурудзу та соняшник – припадало 57% урожаю України. Блокування портів виявило ризики сировинного великооб'ємного експорту та переваги виробництва нішевих високомаржинальних культур (нут, горох, ягоди, гірчиця, лікарські трави), для яких існує варіативність логістики.

2. Дефіцит робочої сили та необхідність перекваліфікації. За даними ФАО, понад 150000 працівників агросектору безпосередньо постраждали від війни або були змушені мігрувати. Вимушене переміщення населення, призов чоловіків до ЗСУ призводить до нестачі робочої сили та збільшення робочого тягара жінок. Дефіцит можна компенсувати посиленням технологічності сільського господарства, але в післявоєнний період такі інвестиції навряд чи

будуть посильними. Підвищення кваліфікації та навчання персоналу в довгостроковій перспективі виявиться вигіднішим варіантом.

3. Досягнення стійкості продовольчих систем громад шляхом стимулювання створення замкнутого ланцюга забезпечення матеріально-технічними ресурсами (сільськогосподарська техніка, добрива, засоби захисту рослин) сільськогосподарського виробництва в межах громади, а також створення власної ринкової інфраструктури виробництва, заготівлі, зберігання та збуту сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

4. Зростання імпорту продуктів харчування. Разом із окупованим Херсоном та обстрілами Харкова тимчасово випала з оперативної діяльності значна частина українського харчопрому. Окрім внутрішнього дефіциту, ще одна причина зростання імпорту – часто привабливіші ціни на нього, що в міру зниження купівельної спроможності населення стає важливим фактором.

5. Початок реалізації європейських перспектив. Наближення до вступу до Євросоюзу та формування єдиного економічного простору формує очевидні точки зростання та стимулює інвестиції у створення харчових підприємств на території України з орієнтацією на експорт до країн ЄС. Реалізація цих проектів може розпочатися відразу після стабілізації ситуації на фронті, навіть не чекаючи на формальний мирний договір. Термін у 7–8 років, у який оцінюється шлях України до членства, якраз оптимальний для створення нових виробничих потужностей та просування торговельних марок. Швидше за все, географічний пріоритет при створенні таких підприємств надаватиметься західним областям країни.

Використані джерела:

1. Кравченко В. Сутінки агрохолдингів: як війна змінить сільське господарство України. URL: <https://mind.ua/publications/20245288-sutinki-agroholdingiv-yak-vijna-zminit-silске-gospodarstvo-ukrayini> (дата звернення 23.09.2022).

2. Рихліцький В. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/> (дата звернення 20.09.2022)

3. Особливості функціонування аграрного сектора економіки України в умовах війни. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/osoblyvosti-funktsionuvannya-ahrarnoho-sektora-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh> (дата звернення 26.09.2022).